

Христолошко читање јудејског Писма у контексту ранохришћанске етике. Тумачење 2Кор 3,18*

Сажетак: Глагол католтриζομα у 2Кор 3,18 преводи се и тумачи тако да се њиме заправо изражава христолошко читање јудејског Писма (као у огледалу), а преображење које из тог акта произилази сагледава се као етичко преображење читаоца који у јудејском Писму открива Христа. Читајући јудејско Писмо кроз призму христологије, хришћани се преображавају тако што се уподобљавају Исусу Христу који је лик/икона Божја. Преображавање сопственог живота по лику Христовом значи пре свега спремност на страдање које води ка слави. Сагледавање Христове славе у Писму као у огледалу води ка унутрашњем преображењу хришћана у лик Христов.

Кључне речи: Апостол Павле, Етика, Христолошко читање Писма

2Кор 3,18 је текст који садржи низ потешкоћа у погледу значења, односно начина на који може да се схвати и преведе. Он игра важну улогу у разумевању духовности и мистичких доживљаја код апостола Павла. Када се узме у обзир да два тематски блиска текста, наиме 2Кор 12,1–4 и 4,6, описују јединствене и ретке доживљаје (уп. аорист 2Кор 12,4: ἡρώαυη; 4,6: ἔλαψεν), чини се да текст 2Кор 3,18 подразумева једно трајно, поновљиво, искуство хришћана (κατολтриζόμενοι, μεταορφούμεθα). Од разумевања и превода овог стиха зависи и која ће врста искуства које овај текст описује доћи до израза. У истраживањима се често говори о томе да у 2Кор 3,18 апостол описује једно духовно, мистично, искуство

* Овај рад настао је у оквиру пројекта бр. 179078 („Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“), који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

које је доступно свим хришћанима.¹ У том смислу Б. Блеквол констатује: „Вероватно више него било који други стих у Павловим списима, преображавање у 2Кор 3,18 је привлачило у модерној литератури коментаре о обожењу (“deification”)“.² Чињеница је да 2Кор 3,18 показује изузетно богатство теолошке терминологије.³ Један поглед на одабране српске преводе већ показује које се све преводилачке и егзегетске потешкоће јављају у овом тексту.

¹ Уп. М. М. Мичел, *Павле, Коринћани и рођење хришћанске херменеутике*, Библијски институт ПФФ БУ – Манастир Градац, Краљево, 2017, 87–112. G. Theissen, „Paulus und die Mystik. Der eine und einzige Gott und die Transformation des Menschen“, *ZThK* 110 (2013) 263–290; Th. Schmeller, *Der zweite Brief an die Korinther (2Kor 1,1 – 7,4)*, EKK VIII/1, Neukirchener – Patmos, Neukirchen – Vluyn – Ostfildern 2010, 229–231. Уп такође М. D. Litwa, *We are Being Transformed. Deification in Paul’s Soteriology*, BZNW 187, de Gruyter, Berlin – New York 2012, 216–223; B. Blackwell, *Christosis. Pauline Soteriology in Light of Deification in Irenaeus and Cyril of Alexandria*, WUNT 314/2, Mohr Siebeck, Tübingen 2011, 183ff; J. Lambrecht, “Transformation in 2 Corinthians”, *Biblica* (1983) 243–254; V. Rabens, “The Holy Spirit and Deification on Paul: A ‘Western’ Perspective”, in: P. Dragutinović, K.-W. Niebuhr, J. B. Wallace, in co-operation with Ch. Karakolis (прир.), *The Holy Spirit and the Church according to the New Testament. Sixth International East-West Symposium of New Testament Scholars, Belgrade, August 25 to 31 2013*, WUNT 354, Mohr Siebeck, Tübingen 2016, 209–216; M. J. Gorman, “Paul’s Corporate, Cruciform, Missional Theosis in 2 Corinthians”, in: M. J. Thate, K. J. Vanhoozer, C. R. Campbell (прир.) “*In Christ*” in *Paul. Explorations in Paul’s Theology of Union and Participation*, WUNT 2/384, Mohr Siebeck, Tübingen 2014, 181–208. Уп. нпр. В. А. Викинхаузер, *Die Christumystik des Apostel Paulus*, Herder, Freiburg 1956, 152: „Als Hauptbeweisstelle für die These, dass auch Paulus eine Gottesschau ähnlich der Mystik kenne, gilt 2 Kor 3,18 ...“; H.-Ch. Meier, *Mystik bei Paulus. Zur Phänomenologie religiöser Erfahrung im Neuen Testament*, Francke, Tübingen und Basel 1998, 83–94; S. Vollenweider, *Freiheit als neue Schöpfung. Eine Untersuchung zur Eletheria bei Paulus und in seiner Umwelt*, FRLANT 147, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1989, 277–279; исти, „Außergewöhnliche Bewusstseinszustände und die urchristliche Religion. Eine alternative Stimme zur psychologischen Exegese“, у G. Theissen und P. von Gemünden (прир.), *Erkennen und Erleben. Beiträge zur psychologischen Erforschung des frühen Christentums*, Gütersloh 2007, 73–90; J. B. Wallace, *Snatched into Paradise (2 Cor 12:1–10). Paul’s Heavenly Journey in the Context of Early Christian Experience*, BZNW 179, de Gruyter, Berlin – New York 2011, 184–188; U. Luz, „Paulus als Charismatiker und Mystiker“, у T. Holtz, *Exegetische und theologische Studien. Gesammelte Aufsätze II*, ABG 34, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2010, 92. D. Marguerat, “Paul the Mystic”, у: исти, *Paul in Acts and Paul in His Letters*, WUNT 310, Mohr Siebeck, Tübingen 2013, 162–178; P. Dragutinović, Verwandlung durch die christologische Schriftlesung (2 Kor 3,18). Das Lesen der Schrift als ‚mystische‘ Erfahrung“, *Sacra Scripta* 1/2 (2021) 23–39. T. NICKLAS, „Der verborgene Herrlichkeit des Paulusdienstes. Überlegungen zu 2Kor 3,1–4,6“, у D. Sänger (прир.), *Der zweite Korintherbrief. Literarische Gestalt – historische Situation – theologische Argumentation. Festschrift für Dietrich-Alex Koch*, FRLANT 250, Göttingen 2012, 240–256.

² Blackwell, *Christosis*, 191.

³ Schmeller, *Der zweite Brief an die Korinther*, 224.

Грчки џексџ (NA28)

ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένω προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτρίζομενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος.

Вук Сџефановић Караџић	Димиџрије Сџефановић	Емилијан Чарнић	Свеџи Архијерејски Синог:
Ми пак сви који откривенијем лицем гледамо славу Господњу, преображавамо се у то исто обличје, из славе у славу, као од Господњег Духа.	Ми, пак, сви откривеним лицем гледамо славу Господњу, и преображавамо се у исту слику, из славе у славу, као што бива од Господњег Духа.	А ми сви откривена лица одражавамо славу Господњу и преображавамо се у исту слику из славе у славу – како то чини Дух Господњи.	Сви ми пак који откривеним лицем одражавамо славу Господњу, преображавамо се у сити тај лик, из славе у славу, као од Духа Господа.

Сојсџвени џревод

Сви ми пак који непокривеним лицем гледамо као у огледалу Господњу славу, преображавамо се у исти тај лик, из славе у славу, као од Духа Господњег.

Постоје, дакле, различита преводилачка решења и од одређеног решења зависи и смисао који ће се приписати тексту. Слично је и са преводима на друге језике.⁴

Текст се може рашчланити на следеће носеће елементе (синтагме): 1) υμεῖς δὲ πάντες, 2) ἀνακεκαλυμμένω προσώπῳ – (περιαίρεται τὸ κάλυμμα кроз веру у Исуса, стих 16), 3) τὴν δόξαν κυρίου κατοπτρίζομενοι, 3) τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, 4) ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, 5) καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος.

Тумачење заменице πάντες је спорно. Истраживачи се углавном не слажу да ли апостол Павле овде мисли на себе и остале апостоле или на

⁴ Нпр. на немачком Th. Schmeller, *Der zweite Korintherbrief*, 193: „Wir alle aber schauen mit enthülltem Gesicht die Herrlichkeit des Herrn wie in einem Spiegel und werden in dasselbe Bild umgewandelt, von Herrlichkeit zu Herrlichkeit, wie vom Herrn, dem Geist.“; Einheitsübersetzung (Stuttgarter Neues Testament, 2018): „Wir alle aber schauen mit enthülltem Angesicht die Herrlichkeit des Herrn wie in einem Spiegel und werden so in sein eigenes Bild verwandelt, von Herrlichkeit zu Herrlichkeit, durch den Geist des Herrn“; E. Reinmuth, *Anthropologie im Neuen Testament*, Francke, Tübingen und Basel 2006, 219: „Wir alle spiegeln mit enthülltem Angesicht die Herrlichkeit des Herrn wider, und werden so in sein eigenes Bild verwandelt, von Herrlichkeit zu Herrlichkeit, durch den Geist des Herrn“. Наравно, од превода стиха суштински зависи његово разумевање и тумачење.

Коринћане који су поверовали. Већина тумача сматра да се овде мисли на све хришћане, на хришћане уопште.⁵ Тако нпр. Г. Тајсен, који пише следеће: „Сви хришћани доживљавају непосредно сагледавање божанског и позвани су да то искуство посредују другима“.⁶ Иако је ово најзаступљеније тумачење, вероватније је да πάντες значи „ја и ви (Коринћани)“, пре него уопштено „сви хришћани“. У сваком случају πάντες се повезује за непокривеним лицем (ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ). Примена партиципа на овом месту не указује на привремено, већ перманентно стање („permanent condition“).⁷ Чини се да сама фраза ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ сугерише пре могућност са-гледавања, него бити са-гледан од стране других. Међутим, разумевање фразе у великој мери зависи од егзегезе целокупног литерарног контекста.⁸ „Сви“ (πάντες) налази се у вези како са Израилом, тј. Јудејцима, тако и са Мојсијем, јер је његово лице било покривено.⁹ Од егзегетске одлуке да се предност да једној или другој вези, зависиће се и превод партиципа κατοπτρίζομενοι. Пошто се овде ради о једном ἁραχ legomenon у Новоме Завету, и уопште о глаголу који је редак у античкој литератури, његово значење је крајње неизвесно и предмет многих дебата. Чини се да је одлуку о томе како га превести могуће донети само кроз узимање у обзир целокупног литерарног контекста, тј. тока аргументације. У оквиру савремених тумачења постоји интензивна дискусија о томе да ли глагол κατοπτρίζομαι значи „огледати, одражавати“ или „гледати (као у огледалу)“.¹⁰ Ако се,

⁵ Уп. Blackwell, *Christosis*, 183. Уп. такође Schmeller, *Der zweite Brief and die Korinther*, 224–225.

⁶ Theissen, „Paulus und die Mystik“, 270 (уп. такође 276. 288). Уп. Nicklas, „Die verborgene Herrlichkeit“, 253: „Der Paulusdienst hat tatsächlich Herrlichkeit an sich, und zwar nehmen alle, die sich dem Herrn zuwenden, an einem Transformationsprozess teil, der sie nach demselben Bild in Herrlichkeit gestaltet.“

⁷ J. Lambrecht, *Second Corinthians*, Sacra Pagina 8, Collegeville, Minnesota 1999, 55. Дуративни аспект партиципа презента сугерише да је у питању „kein punktuelles, einmaliges Ereignis der Vergangenheit, sondern ein sich gegenwärtig vollziehendes dauerhaftes Sehen“ (F. Back, *Verwandlung durch Offenbarung bei Paulus. Eine religionsgeschichtlich-exegetische Untersuchung zu 2Kor 2,14 – 4,6*, WUNT 2/153, Tübingen 2002, 144). Против Meier, *Mystik*, 95: описани доживљај је „изузетак.“

⁸ Види више на ту тему Dragutinović, *Verwandlung durch die christologische Schriftlesung* (2 Kor 3,18), 23–28.

⁹ Schmeller, *Der zweite Brief an die Korinther*, 225.

¹⁰ У активу глагол значи „огледати“ или „одржавати“, али медијално значи „гледати се у огледалу“ или „гледати као у огледалу“. Опширније о могућностима уп. L. Tack, „A Face Reflecting Glory. 2 Cor 3,18 in its Literary Context (2 Cor 3,1 – 4,15)“ *Biblica* 1 (2015), 85–111. M. F. Heath, *Paul's Visual Piety: The Metamorphosis of the Beholder*, Oxford University Press, Oxford 2013, 218–223. Уп. такође M. D. Hooker, „Beyond the Things“, 308 (фуснота 12), не види суштинску разлику између два значења: „Many commentators understand κατοπτρίζεσθαι here to mean ‚behold‘, but the parallel with Moses suggests that it is used with its alternative meaning

дакле, узме у обзир читав контекст, појављује се три могућности: 1) Ако се *πάντες* доведе у везу са Мојсијем, тада би глагол требало превести са „огледати“;¹¹ 2) Ако се *πάντες* доведе у везу са Јудејцима, онда би требало бити преведен са „гледати“; 3) Ако се *πάντες* доведе у везу истовремено са Мојсијем и Јудејцима, онда је готово немогуће донети одлуку на основу овог повезивања.¹²

У стиху 13 се наводи да је покривало спречавало Мојсија да види славу Бога Израиља. То би могло да одведе до претпоставке да откривање лица у стиху 18 све (*πάντες*) оспособљава да одражавају (да се у њима огледа) слава Божја коју други могу гледати на њиховим непокривеним лицима као извесну светлост (коју огледало производи). Међутим, потребно је уочити извесно померање акцента које се износи у стиху 14 у односу на претходни стих 13. Наиме, у стиху 14 покривало постаје нешто што је лежи преко срца људи Израиљаца и спречава их да гледају славу Божју: „... када читају стари савез, исто то покривало остаје неоткривено, јер га само Христос уклања (ст. 14)“; „... покривало лежи на њиховом срцу“ (стих 15); „... чим се врате Господу, покривало се уклања“ (стих 16). Све то указује да је логично да се „сви“ у стиху 18 пре повезују са Израиљом, тј. Јудејцима, а не Мојсијем у ст. 13.¹³ Као што покривало спречава Јудејце да гледају/увиде славу Божју, тако уклањање покривала омогућава сагледавање исте те славе. На тај начин се намеће да се глагол схвати медијално, односно да значи: „гледати као у огледалу“.¹⁴

reflect'. The difference is not great. It is only as they gaze at Christ that Christians are able to reflect his glory. If they are said to be changed from glory to glory through looking at the glory of Christ, then they are clearly understood to be reflecting that glory”.

¹¹ Да би стих 2 (*ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων*) могао бити ангажован за разумевање *κατοπτρίζενοι* као да би се радило о некој врсти исијавања светлости на лицима хришћана, тешко је прихватљиво, јер се тамо односи на *ἐπιστολή*, а не на *δόξα*.

¹² Тако J. Kremer, 2. *Korintherbrief*, SKK 8, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 1998, 42.

¹³ Уп, нпр. за Tachuma Buber Schemot 16, G. Stemberger, *Mose in der rabbinischen Tradition*, Herder, Freiburg – Basel – Wien 2016, 77: „Mose verhüllt sein Gesicht und als Belohnung für dieses Zeichen der Ehrfurcht vor Gott bewirkt Gott, dass die Israeliten sich fürchten, das strahlende Gesicht Moses anzusehen. Deshalb legt er einen Schleier über sein Gesicht. Genz anders als in 2 Kor 3,12–18, wo die Hülle auf dem Gesicht Moses bedeutet, dass die Israeliten die Bedeutung des biblischen Wortes nicht verstehen, deutet der Midrasch die Hülle auf dem Gesicht Moses positiv – sie ist dem Abglanz Gottes auf Moses Gesicht geschuldet ...“ Уп. M. Thrall, *A Critical and Exegetical Commentary on the Second Epistle to the Corinthians. Vol. I: Introduction and Commentary on II Corinthians I–VII (ICC)*, T&T Clark, Edinburgh 1994, 283; Heath, *Paul's Visual Piety*, 219. Уп. Н.-J. Klauck, *Zweiter Korintherbrief*, Der neue Echter Bibel 7. Neues Testament, Würzburg 1986, 41. Он се залаже за значење „гледати“ из супротстављени пар Израиљци – хришћани: „Übersetzt man 'schauen (wie in einem Spiegel)', so befinden sich die Christen in der Rolle der Israeliten –, nur dass ihnen möglich ist, was jene nicht vermochten, nämlich den göttlichen Glanz auszuhalten.“

¹⁴ Метафорика огледала присутна је у религијском језику како јудаизма, тако и хеленизма. Уп. F. Back, *Offenbarung*, 24–58; Meier, *Mystik bei Paulus*, 83–94; Уп. нарочито А. Weissenrieder,

Стога би српски превод могао гласити:

12. Пошто, дакле, имамо овакву наду, говоримо сасвим смело,
13. и не поступамо као Мојсије који се стављао покривало на своје лице да синови Израилеви не би видели свршетак онога што престаје.
14. Али њихове мисли отврднуше. До данашњег дана пак остаје исто покривало при читању старога савеза и не подиже се, јер га само Христос уклања.
15. И тако је до данас: кад год се чита Мојсије на њиховом срцу лежи покривало.
16. Али чим се врате Господу, покривало се уклања.
17. Јер Господ је Дух, а где је Дух Господњи, тамо је слобода.
18. Сви ми пак који непокривеним лицем гледамо као у огледалу Господњу славу, преображавамо се у исти тај лик, из славе у славу, као од Духа Господњег.

У том смислу би српски превод глаголом „гледати (као у огледалу)“ могао адекватно пренети значење које текст нуди. Тиме би се нагласило читавање христолошке тајне у јудејском Писму које води као преображењу начина живота по лику Христовом. Ако се прати ова линија смисла текста, намеће се питање шта то заправо *πάντες* гледају као у огледалу. Шта се крије иза метафоре огледала у које *πάντες* гледају и шта би могло бити предмет/објекат гледања као у огледалу?

У том погледу Маргарет Трал пише: “С друге стране, када неко покуша да прида искуствени садржај овом посматрању Христа као огледала Божје славе, чини се да је за објашњење потребан двостепени процес. Сам Павле је видео прослављеног Христа лицем у лице, али његови читаоци нису. За њих, Христос, одраз Бога, мора да се огледа у неком другом медију. Ово мора бити нека врста ‘видљивог’ медија.”¹⁵ Одмах затим,

„Der Blick in den Spiegel. II Kor vor dem Hintergrund antiker Spiegeltheorien und ikonographischen Abbildungen“, in: A. Weissenrieder, F. Wendt and P. von Gemünden (прир.), *Picturing New Testament. Studies in Ancient Visual Images*, WUNT 2/193, Mohr Siebeck, Tübingen 2005, 313–343. Уп. стр. 315: „Dieses Sehen, das als Blick gedacht ist, unterscheidet sich von unserem heutigen Vorstellung des Sehens insofern, als man in der Antike davon ausgegangen ist, dass sowohl von dem Gegenstand als auch von dem Auge eine Strahlung ausgeht ... Antike visuelle Artefakte geben wieder, dass Spiegel Wirklichkeit verwandeln und nicht repräsentieren ... Bei allen Abbildungen, die Spiegel zum Thema haben, ist eines bemerkenswert: die Partizipation am Spiegelbild. Der Betrachter wird durch das Gesehene transformiert.“

¹⁵ Thrall, *Цомментариј он њихе Сеџонг Ејисџиле њо њихе Цоринџианс*, 284. Vgl. Heath, *Paul's Visual Piety*, 225: “The kind of seeing that is involved has a spiritual dimension, but a physical object is not to be excluded.” Против Tack, “A Face Reflecting Glory”, 110, сматрајући да је 2Кор 4,16–18 појашњење за 3,18 (дакле „reflect“, а не „behold“): „As a visible optical instrument it does not

сматра Трал, то би могле бити два врсте Христовог начина присуства које се „гледају“ 1) у Павловом апостолском послању, као нека врста опонашања Христове смрти и васкрсења и 2) његово присуство у Евхаристији¹⁶. Ово тумачење, иако дискутабилно у погледу детаља, указује на важан момент, односно поставља питање предмета/објекта сагледавања које мора бити „visible medium of some sort.“ Тешко да то може бити Павлова апостолска служба јер је сам Павле (заједно са πάντες), тај који гледа као у огледалу. „Сви ми“ је субјекат реченице, који укључује и самог Павла. С друге стране, да би се овде пак могло радити о опису богослужбеног искуства указује стих 14 који говори о синагогалној служби.¹⁷ Остављајући могућност богослужбеног карактера исказа отвореном, чини се ипак да Павле овде не говори директно о хлебу, вину и молитви, већ о једном акту који формулише као преображавања учесника у лик Христов кроз процес са-гледавања (τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα). Управо аналогија са синагогом кад стоји покривало у разумевању Писма, сугерише да се и у стиху 18 формулацијом τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι жели указати на христолошко читање/разумевање Писма. „Гледати славу Господњу“ значи заправо христолошко читање јудејског Писма и представља експликацију ст. 14: ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς λαλαϊᾶς διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταρῥεῖται.¹⁸ Резултат оваквог, читања „непокривеног“ лица је затим преображавања читаоца који у самом себи открива лик Христов и начин свог живота доводи у склад с том спознајом. „Икону“ овде треба схватити као и у 2Кор 4,4: Χριστὸς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ θεοῦ.¹⁹ Сходно томе, „преображавања“ је заправо етичка трансформација²⁰, која се догађа као последица христолошког читања Пи-

so much refer to itself as an object, but it refers rather to the object that exists outside itself and is reflected on its polished surface. Even a blurred mirror in the end directs the attention away from the bronze disk, of witch mirrors usually consisted, to the particular image it shows on its surface.“

¹⁶ Thrall, *Commentary on the Second Epistle to the Corinthians*, 284–285.

¹⁷ Bultmann, *Der zweite Brief an die Korinther*, 98: „An eine kultische oder mystische Schau denkt Paulus nicht, selbst wenn für ihn – analog dem Blicken mit verhülltem Gesicht bei der Synagogenvorlesung – der Augenblick des Schauens primär der christliche Kult ist, in dem das Evangelium verkündet wird ...“

¹⁸ Мичел, *Павле*, 87–112.

¹⁹ Schmeller, *Der zweite Brief an die Korinther*, 227: „Wenn in 3,18 die Glaubenden in ‘dasselbe Bild’ verwandelt werden (sc. In das Bild das sie sehen), dann ist nur mittelbar an den Bildspender (Gott) gedacht, der seinerseits für die Christen zum Bildspender wird.“ Vgl. auch Reinmuth, *Anthropologie*, 217–222.

²⁰ Vgl. Rabens, “Holy Spirit”, 216; Litwa, *We are Being Transformed*, 216–223; J. Eckert, „Zeichen und Wunder in der Sicht des Paulus und Apostelgeschichte“, *TThZ* 88 (1979) 19–33.

сма. Живот по узору на лик Христов који се задобија из читања Писма, је живот прожет страдањем, али страдањем које води ка слави.²¹ Хри-столошко читање јудејског Писма преображава хришћане, тако што се они уподобљавају Христу који је икона/лик Божји (4,4). Са-гледавати славу Божју у Писму је уједно и позив ка преображавању које је ви-дљиво у начину живота верујућих, којима није потребан Закон. Овакво разумевање 2Кор 3,18 не елиминише мотив огледала, већ га интегрише у акт читања, тачније христолошки акт читања јудејског Писма.

Као и све остало у 2Кор 3,18 и формулација ἀπό δόξης εἰς δόξαν је предмет многих дебата у тумачењима.²² Ако се пак она покуша схвати-ти у контексту читања и разумевања јудејског Писма, онда би се и овде могло радити о христолошком разумевању Писма, наиме о сагледавању преласка из старе у нову славу. Тако би и овде, слично као и код фор-мулације „из вере у веру“ (Рим 1,7), однос требало разумети као однос почетка и циља.²³ Тако слава старога савеза бива са-гледавана кроз сла-ву новог савеза. Израз καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος треба схватити у контексту стихова 6 (δὲ πνεῦμα ζῳοποιεῖ), 8 (ἡ διακονία τοῦ πνεύματος) и 17 (ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμα ἐστίν· οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐλευθερία). Стих 17, с друге стране, представља даље објашњење претходно написаног у стиху 16: Исти Господ делује у оба стиха 16 и 17.²⁴ Чини се да и стих 17 обухвата процес христолошког читања јудејског Писма: Дух је тумач и он омогућава христолошко читање Писма које хришћане преображава у један другачији начин постојања и живљења. Писмо се мора читати од Христа и према њему, при чему сам Закон поново добија своју пр-вобитну божанску намеру и постаје обећање нове, есхатолошке послу-шности. Овде Дух преузима херменеутичку функцију.²⁵

²¹ Wallace, 187: “Paul may imply the necessity of suffering in 3,18”. Уп. такође Gorman, “Paul’s Corporate”, 191.

²² Уп. дискусију код P. Duff, “Glory in the Ministry of Death: Gentile Condemnation and Letters of Recommendation in 2Cor 3: 6–18”, *Novum Testamentum* 46 (2004) 313–337; J. Lambrecht, “From Glory to Glory (2 Corinthians 3,18). A Reply to Paul B. Duff”, *ETL* 85/1 (2009) 143–146.

²³ M. Wolter, *Paulus. Ein Grundriss seiner Theologie*, Neukirchener Theologie, Neukirchen – Vluyn 2011, 173.

²⁴ I. Hermann, *Kyrios und Pneuma. Studien zur Christologie der paulinischen Hauptbriefe*, StANT 2, Kösel, München 1961, 44.

²⁵ E. Käsemann, „Geist und Buchstabe“, 266–267.

Читав дискурс 2Кор 3,18 може се табеларно представити на следећи начин:

Читање с покривалом – непокривено/христолошко/духовно читање
(ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ)

Читање које не уочава славу Христову – читање које гледа славу Христову у Писму/христолошком читању Писма (τὴν δόξαν κυρίου κατοπτρίζόμενοι)

Живети по мртвом слову Закона – живети по лику Христовом која се ишчитава из Писма/христолошко читање и преображава хришћане (τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα)

Стари савез – Нови савез (ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν)

Дух Господњи омогућава христолошко читање (καθ' ἃπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος)

Оно што свакако приликом тумачења 2Кор 3,1–18 је да се ради о једном тексту полемичког карактера. Полемика се води о томе како треба разумети јудејско Писмо у светлу вере у Господа Исуса Христа. У 2Кор 3,18, који представља врхунац полемике и аргументације, ради се о христолошком читању јудејског Писма, путем кога се хришћани преображавају у Христов лик и постају саобразни његовом начину постојања. Хришћани бивају позвани да да ступе у једну мета-стварност која се манифестује у начину на који живе. У 2Кор 3,18 се заступа став да да христолошко-ослобађајуће читање јудејског Писма, преображава живот оних који га тако читају и верују. Овакво читање Писма је уско повезано са етиком.²⁶ Хришћанин који чита Писмо на овај начин бива перманентно преображаван у нови живот који води следећу распетог и васкрслог Христа.²⁷ Тако се гледање „као у огледалу“ славе Божје схвата као ангажовано, интерактивно читање јудејског Писма које се одвија тако што се њему препознаје, увиђа, сагледава страдајући и прослављени Месија.

²⁶ Рабенс то назива „transformation through contemplation.“ Уп. Rabens, “Holy Spirit”, 208.

²⁷ М. Wolter, *Paulus*, 173: „Auch wenn die sprachlichen Verhältnisse undurchsichtig bleiben, ist deutlich erkennbar, was Paulus hier sagen will: dass es nämlich der Geist ist, der es den Christen erlaubt, anderes als Mose (V. 13), und anders als Israel (V. 15), die Herrlichkeit Gottes unverhüllt zu sehen. Er macht („verwandelt“) sie dadurch zum demselben Abbild Gottes, wie es bereits Jesus Christus selbst ist, an dem sie die Herrlichkeit Gottes „wie im Spiegel“ erkannt haben. Der Geist bewirkt also nicht nur die Erkenntnis Gottes in Jesus Christus, sondern auch die Angleichung der Glaubenden an Jesus Christus. Durch den Geist bekommen sie Anteil an die Herrlichkeit Gottes, die sie in seinem Sohn erkennen.“

БИБЛИОГРАФИЈА

- Back, Frances, *Verwandlung durch Offenbarung bei Paulus. Eine religionsgeschichtlich-exegetische Untersuchung zu 2Kor 2,14 – 4,6*, WUNT 2/153, Tübingen 2002.
- Blackwell, Ben, *Christosis. Pauline Soteriology in Light of Deification in Irenaeus and Cyril of Alexandria*, WUNT 314/2, Mohr Siebeck, Tübingen 2011.
- BULTMANN, Rudolf, *Der zweite Brief an die Korinther*, KEK, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1976.
- Dragutinović, Predrag, „Verwandlung durch die christologische Schriftlesung (2 Kor 3,18). Das Lesen der Schrift als ‚mystische‘ Erfahrung“, *Sacra Scripta* 1/2 (2021) 23–39.
- Duff, Paul, “Glory in the Ministry of Death: Gentile Condemnation and Letters of Recommendation in 2Cor 3: 6–18”, *Novum Testamentum* 46 (2004) 313–337.
- Eckert, Jost, „Zeichen und Wunder in der Sicht des Paulus und Apostelgeschichte“, *TThZ* 88 (1979) 19–33.
- Eckert, Jost, „Die geistliche Schriftauslegung des Apostel Paulus nach 2 Kor 3,4–18“, in: id., *Dynamik in Wort. Lehre von der Bibel. Lehre aus der Bibel*, KBW, Stuttgart 1983, 241–256.
- Gorman, Michael, “Paul’s Corporate, Cruciform, Missional Theosis in 2 Corinthians”, у М. J. THATE, К. J. VANHOOZER, С. R. CAMPBELL (прир.), “*In Christ*” in *Paul. Explorations in Paul’s Theology of Union and Participation*, WUNT 2/384, Mohr Siebeck, Tübingen 2014, 181–208.
- Grässer, Erich, *Der Alte Bund im Neuen. Exegetische Studien zu Israelfrage in Neuen Testament*, WUNT 35, Mohr Siebeck, Tübingen 1985.
- Grosse, Sven, „Geist und Buchstabe, Varianten eines biblischen Themas in der Theologieschichte“, in: *Heiliger Geist, JBTh* 24 (2009) 157–178.
- Heath, Jane, *Paul’s Visual Piety: The Metamorphosis of the Beholder*, Oxford University Press, Oxford 2013.
- Hermann, Ingo, *Kyrios und Pneuma. Studien zur Christologie der paulinischen Hauptbriefe*, StANT 2, Kösel, München 1961.
- Hooker, Morna, “Beyond the Things that are Written? St Paul’s Use of Scripture”, *Novum Testamentum* 27 (1981) 295–309.
- Käsemann, Ernst, „Geist und Buchstabe“, in: id., *Paulinische Perspektiven*, Mohr Siebeck, Tübingen 1969.
- Klauck, Hans-Josef, *Zweiter Korintherbrief*, Der neue Echter Bibel 7. Neues Testament, Würzburg 1986.

- Koch, Dietrich-Alex, *Die Schrift als Zeuge des Evangeliums. Untersuchungen zur Verwendung und zum Verständnis der Schrift bei Paulus*, BHT 69, Tübingen 1986.
- Kremer, Jakob, *2. Korintherbrief*, SKK 8, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 1998.
- Lambrecht, Jan, "Transformation in 2 Corinthians", *Biblica* (1983) 243–254.
- Lambrecht, Jan, "From Glory to Glory (2 Corinthians 3,18). A Reply to Paul B. Duff", *ETL* 85/1 (2009) 143–146.
- Lambrecht, Jan, *Second Corinthians, Sacra Pagina* 8, Collegeville, Minnesota 1999.
- Litwa, David, "2 Corinthians 3.18 and Its Implications for Theosis", *Journal of Theological Interpretation* 2/1 (2008) 117–133.
- Litwa, David, *We are Being Transformed. Deification in Paul's Soteriology*, BZNW 187, de Gruyter, Berlin – New York 2012.
- Luz, Ulrich, „Paulus als Charismatiker und Mystiker“, in: T. HOLTZ, *Exegetische und theologische Studien. Gesammelte Aufsätze II*, ABG 34, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2010, 75–93.
- Luz, Ulrich, *Theologische Hermeneutik des Neuen Testaments, Neukirchener Theologie*, Neukirchen-Vluyn 2014.
- Marguerat, Daniel, "Paul the Mystic", in: id., *Paul in Acts and Paul in His Letters*, WUNT 310, Mohr Siebeck, Tübingen 2013, 162–178.
- MEIER, Hans-Christoph, *Mystik bei Paulus. Zur Phänomenologie religiöser Erfahrung im Neuen Testament*, Francke, Tübingen und Basel 1998.
- Мичел, М. Маргарет, *Павле, Коринћани и рођење хришћанске херменеуџике*, Библијски институт ПБФ БУ – Манастир Градац, Краљево, 2017.
- Nicklas, Tobias „Der verborgene Herrlichkeit des Paulusdienstes. Überlegungen zu 2Kor 3,1–4,6“, in: D. SÄNGER (прир.), *Der zweite Korintherbrief. Literarische Gestalt – historische Situation – theologische Argumentation. Festschrift für Dietrich-Alex Koch*, FRLANT 250, Göttingen 2012, 240–256.
- Rabens, Volker, "The Holy Spirit and Deification on Paul: A 'Western' Perspective", in: P. DRAGUTINOVIĆ, K.-W. NIEBUHR, J. B. WALLACE, in co-operation with СН. KARAKOLIS (прир.), *The Holy Spirit and the Church according to the New Testament. Sixth International East-West Symposium of New Testament Scholars, Belgrade, August 25 to 31 2013*, WUNT 354, Mohr Siebeck, Tübingen 2016, 187–220.
- Reinmuth, Eckart, *Anthropologie im Neuen Testament*, Francke, Tübingen und Basel 2006.

- Schmeller, Thomas, *Der zweite Brief an die Korinther (2Kor 1,1 – 7,4)*, EKK VIII/1, Neukirchener – Patmos, Neukirchen – Vluyn – Ostfildern 2010.
- Stemberger, Günter, *Mose in der rabbinischen Tradition*, Herder, Freiburg – Basel – Wien 2016.
- Tack, Laura, “A Face Reflecting Glory. 2 Cor 3,18 in its Literary Context (2 Cor 3,1 – 4,15)”, *Biblica* 1 (2015) 85–111.
- Theissen, Gerd, *Psychologische Aspekte paulinischer Theologie*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1993.
- Theissen, Gerd, „Paulus und die Mystik. Der eine und einzige Gott und die Transformation des Menschen“, *ZThK* 110 (2013) 263–290.
- Thrall, Margaret, “Conversion to the Lord. The Interpretation of Exodus 34 in 2 Cor 3,14b-18”, in: L. LORENZI (прир.), *Paulo – Ministro del Nuovo Testamento*, SMBen.BE 9, Rome 1987, 197–232.
- Thrall, Margaret, *A Critical and Exegetical Commentary on the Second Epistle to the Corinthians. Vol. I: Introduction and Commentary on II Corinthians I–VII (ICC)*, T&T Clark, Edinburgh 1994.
- Vollenweider, Samuel, *Freiheit als neue Schöpfung. Eine Untersuchung zur Eletheria bei Paulus und in seiner Umwelt*, FRLANT 147, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1989,
- Vollenweider, Samuel, „Außergewöhnliche Bewusstseinszustände und die urchristliche Religion. Eine alternative Stimme zur psychologischen Exegese“, in G. THEISSEN und P. VON GEMÜNDEN (прир.), *Erkennen und Erleben. Beiträge zur psychologischen Erforschung des frühen Christentums*, Gütersloh 2007, 73–90.
- Wallace, James Bruce, *Snatched into Paradise (2 Cor 12:1–10). Paul’s Heavenly Journey in the Context of Early Christian Experience*, BZNTW 179, de Gruyter, Berlin – New York 2011.
- Weissenrieder, Annette, „Der Blick in den Spiegel. II Kor vor dem Hintergrund antiker Spiegeltheorien und ikonographischen Abbildungen“, in: A. WEISSENRIEDER, F. WENDT and P. VON GEMÜNDEN (прир.), *Picturing New Testament. Studies in Ancient Visual Images*, WUNT 2/193, Mohr Siebeck, Tübingen 2005, 313–343.
- Wikenhauser, Alfred, *Die Christismystik des Apostel Paulus*, Herder, Freiburg 1956.
- Wolter, Michael, *Paulus. Ein Grundriss seiner Theologie*, Neukirchener Theologie, Neukirchen – Vluyn 2011.

PREDRAG DRAGUTINOVIĆ
University of Belgrade
Faculty of Orthodox Theology
Belgrade
pdragutinovic@bfspc.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0001-7361-5581>

**CHRISTOLOGICAL READING OF THE JEWISH SCRIPTURE
IN THE FRAME OF THE EARLY CHRISTIAN ETHICS.
AN INTERPRETATION OF 2 COR 3,18**

Abstract: The verb κατοπτρίζομαι in 2 Cor 3:18 is understood as a Christological reading of Jewish Scripture and the resulting transformation is seen as an ethical transformation. Reading the Scriptures Christologically, Christians are transformed by conforming themselves to Jesus, who is the image of God. Transforming one's life according to the image of Christ gained from Scripture means first suffering with him in order to attain the doxa. To see the doxa of Christ in Scripture as in a mirror leads to an inner transformation of the reader into the image of Christ.

Keywords: Apostle Paul, Ethics, Christological reading of Scripture